

**A költő és drámaíró Karol Wojtyła –
40 éve választották meg II. János Pál pápát**

D. Molnár István

irodalomtörténész, ny. egyetem tanár,
Debreceni Egyetem, Debrecen

**„Olyan nemzet fia vagyok, amely történelme során
a legkegyetlenebb megpróbáltatásokat élte át,
melyet szomszédai többször is halálra ítélték –
mégis életben maradt, és ÖNMAGA maradt.”**

(II. János Pál breviáriuma)

Karol Wojtyła, a későbbi, az Európa keleti része rendszerének gyökeres megváltoztatásában döntő szerepet játszó II. János Pál pápa irodalmi munkásságának ismertetését mégsem az ő művével, hanem Juliusz Słowacki (1809–1849) *A szláv pápa* c. versével érdemes kezdeni. Słowacki a lengyel nemzeti romantikus irodalom Adam Mickiewicz (1798–1855) után a második legjelentősebbnek tartott költője és drámaírója. A lengyel állam a 18. század végén bő 120 évre megszűnt létezni, így 1847-ben csak Pesten kerülhetett sor *Mazeppa* (1839) c. tragédiájának ősbemutatójára, amelynek lázadó főhőse neves európai költőket és zeneszerzőket, Byront, V. Hugót és Puskind, valamint nyomukban a kortárs Chopint (1810–1849), Liszt Ferencet és Csajkovszkijt is megihlette. Magyarul olvasható válogatott verseinek két, a 2. világháború után megjelent kötete, amelyekből azonban – alighanem érthető okból – hiányzik *A szláv pápa*. Az 1969-ben kiadott terjedelmes lengyel válogatásban sincs benne. Lehet, hogy nem véletlenül?

Słowacki hosszú ideig emigrációban, Párizsban élt. Az 1848-ban kibontakozó európai forradalmi helyzetben azért utazott a porosz birodalom által birtokolt területen lévő Poznańba – a lengyelországi 1956 városába –, mert reményt látott hazája függetlenségének visszaszerzésére. Ez a műve ott keletkezett. Az első versszakban említett, kardoktól megrettenő talján pápa IX. Pius volt, aki 1848 áprilisában – a bíborosok többségével szemben – helytelenítette a függetlenségükért küzdő olaszok Ausztria elleni harcát, ezért a hazafiak árulónak tartották. A forradalmi események elől álrühában a Nápolyi Királyságba menekült, és a nagyhatalmak beavatkozása nyomán véget ért küzdelem, a Római Köztársaság felszámolása után a következő évben tért vissza a Vatikánba.

A jövendöléseket fenntartásokkal szoktuk kezelni, ha azonban idézzük néhány sorát, lehet, hogy elgondolkodunk a jövőbe látáson: „Népek sora megy utána/ A fénybe, hol Isten”, „Már közeleg – újra osztja/ A földi erőket”, „Mit ész kigondol, létrehozza,/ Ereje csoda.” „Íme, jön már – a Szláv Pápa,/ A népnek barátja.../ Már gyógyírt önt a világra,/ Belénk, miránk”, „Szeretetet oszt, míg ma hatalmak/ Fegyvert osztanak,/ Kezébe véve a világot,/ Szent erőt mutat”, „Nemzeteket testvérekké tesz,/ És kimondja:/ A szellemek végső céljukat áldozatokkal érik el./ Száz nemzet szent ereje/ Segíti (...)”, „A világ sebeiből kiöl minden romlást”, „Rendet tesz a templomokban,/ Papság között,/ Megmutatja Istent az alkotásban,/ Fényes nappalon”. (D. M. I. fordítása.)

A vers valószínűleg 1848. november 24-én, keletkezett. Majdnem pontosan 170 évvel később, 1978. október 16-án választották pápává, mégpedig Jimmy Carter amerikai elnök lengyel nemzetbiztonsági tanácsadója, Zbigniew Brzeziński, valamint három bíboros: a lengyel származású amerikai John Joseph Krol (Jan Józef Król), a német Joseph Ratzinger (a későbbi XVI. Benedek) és az osztrák Franz König javaslatára, illetve egyetértésével Karol Wojtyłát (1920–2005). Azóta sokan tekintik jóslatnak a költeményt, amelyből az egyházfő később maga is többször idézett. Pápaként nagy nyilvánosság előtt tartott első beszéde bizonyítja, hogy nemcsak egyházfő, hanem író is volt: „Egy nagyon régi hagyomány szerint (ami nagyszerű irodalmi formát kapott Henryk Sienkiewicz regényében) a Néró-féle üldözés idején Péter el akarta hagyni Rómát, de az Úr közbelépett (...) Péter ezzel a kérdéssel fordult hozzá: *Quo vadis, Domine?* – *Hová mégy, Uram?* Az Úr ezt válaszolta neki: *Megyek Rómába, hogy másodszor is megfeszítsenek.* Péter erre visszatért a városba, és ott maradt egészen addig, amíg megfeszítették.” Az első Nobel-díjas lengyel író *Quo vadis* c. regényét (1896), amely legalább félszáz idegen nyelven és magyarul is több mint egy tucat kiadásban jelent meg, így említette meg a Vatikánban.

Életműve olyan gazdag, hogy nehéz összképet kialakítani tevékenységéről. (Ezen tanulmány szerzője sajnálja, hogy amikor az 1960-as évek közepén, a lublini állami egyetem hallgatójaként az 1918-ban – megint egy 8-ra végződő évszám! – alapított katolikus egyetem gazdagabb könyvtárába és templomába is járt, nem ismerkedett meg az ottani Etika Tanszék vezetőjével, aki filozófiát is oktatott.) Költői alkotásai, valamint két drámája, *A Przed sklepem jubilera*, vagyis *Az Aranyműves Boltja* és *Brat naszego Boga*, azaz *Istenünk testvére* magyarul válogatott írásainak *A Bennem Növekvő IGE* c. kötetében (1990) olvashatók, az utóbbi színpadi mű pedig, más fordításban *A Mi Urunk Testvére* címmel külön kiadványként jelent meg (1991). A magyar-lengyel Cséby Géza műfordítás-kötetének köszönhetően hozzáférhető nyelvünkön még két Wojtyła-vers, és magyarul megismerhető utolsó költői alkotása, a *Római triptichon* is (mindkét kötet 2003). Válogatott költeményei lengyelül és angolul is olvashatók *Poezje. Poems* c. kötetében (1998).

Wojtyła volt a reneszánsz korszak óta az első *költő-pápa*. Első verse 13 éves korában jelent meg egy krakkói hetilapban – tudjuk meg a fentebb említett kötethez írt utószóából. 1939 tavaszán készült el a bevezetőben bemutatott Słowacki-vers után nem meglepően, *Księga Słowiańska*, azaz *Szláv Könyv* c. verseskötete. Wojtyła kötetében hangsúlyos a reneszánsz kori életérzés, a létezés, a természet és a vele harmonikusan együtt élő ember dicsérete. Elsőéves lengyel szakos egyetemistaként nemzete hagyományainak különböző áramlatait ötvözte: a hazai, még pogány gyökerű szlávsvágot, a nyugati kereszténység értékeit és az antik hagyományokat. A lírai én „szláv trubadúr”, aki dicséri az ideálizált szláv lelket, de keresztény értékekkel telítődik. A lengyelség és a kereszténység kifejeződése szorosán összekapcsolódik. Ez a lengyelség nyugati szláv-jellegű, ahogy ez a kereszténység is a nyugati, katolikus. Egy akkori levelében olvasható ars poeticája: „A kereszténységen alapuló latin lengyelség óriási erő, a szellem királysága, a legfelsőhöz méltó szeretet eszméje (...) a mi művészetünk a mi Nemzetünkéből és a mi Nemzetünkért van.”

Háború előtti verseiben alapvető érték a szépség, a szeretet és a szabadság. Ez fejeződik ki 1939 tavaszán Krakkóban keletkezett, cím nélküli versében: „Fehér sírodon/ fehér virágok élete virít –/ ó, hány év telt már azóta/ nélkülöd (...) ó, Anyám, halott Mindenem –/ fiúi szeretetemnek imája:/ Adj örök nyugalmat neki –” (Balássy Péter fordítása.)

A lengyel-angol nyelvű válogatás bevezetőjéből megtudjuk, hogy Wojtyła pappá szentelése, 1946 után már álneveket használt, sőt „írói tevékenységét igen szigorúan eltitkolta, és arról csak barátainak, munkatársainak (...) szűk köre tudott, és számos alkotását később sem engedte kinyomtatni.” „A művészi alkotás – vallja Wojtyła – mindig váratlanul születik (...) Az ihlet a Lélek titka. Soha nem világos, mi készíti a költőt a vers megírására. A költői alkotás az írónak mindig meglepetés, amely benne pontosan csak annak megírása után tudatosul”. Műveinek válogatója hangsúlyozza: Wojtyła versei nem könnyűek, többszöri, figyelmes olvasás után válnak igazán érthetővé. Egyetértünk azzal, hogy „(...) költészete elmélkedő jellegű, belsejét megvilágító fénye pedig misztikus eredetű”.

Első könyvként megjelent irodalmi műve a *Pieśń o Bogu ukrytym* (1946), *Ének az elrejtett Istenről*. Ezt nagyobb terjedelmű költői szövegek követték, amelyeket a hatalomtól kevésbé függő katolikus folyóiratok közöltek. Kritikusai véleménye szerint 30 éves korában már „kész költő” volt, tudta, mit akar az irodalomtól, volt egyéni költői nyelve és saját megválaszolendő problémái. Egy irodalomtörténész szerint „Az ő alkotásai többnyire terjedelmes megnyilatkozások (...), tele filozófiai és teológiai kifejezésekkel, problematikájuk mások számára is fontos, pontosan kifejtett, ami nem jelent teljes érthetőséget és könnyű befogadást, mivel az elmélkedések anyaga titokzatos, és a kifejezhetőség határán

van.” Papi hivatását tekintve természetes, hogy költői hangjába beleszövődik a keresztény filozófia nyelvezte.

1950-től kezdve több elmélkedő poémát írt, amelyekben nemzete irodalmának romantikus és újromantikus hagyományait, Mickiewicz és Słowacki, valamint az egyébként magyar kötetükből (1982, illetve 1989) is megismerhető Cyprian Kamil Norwid (1821–1883) és Stanisław Wyspiański (1869–1907) dráma-és színházi művészetfelfogását fogadta el. A háború alatt, a német (és szovjet) megszállás idején először kőbányában dolgozott. Önéletrajzi ihletésű *Kamieniolom* (1957), vagyis *Kőfejtő* c. költői ciklusában a munka folyamatát vizsgálja. Azt a természethez fűző, materiális értékeket teremtő kapcsolat és, még inkább, a munkának a személyiségre és az emberek közötti kötélekekre gyakorolt hatása határozza meg – véli egy irodalomkutató. Ez a nézet kiolvasható egyik versciklusa II. részének *Az autógyári munkás* c. darabjából is: „A kezem közül kikerült elegáns modellek – már messzi utcákon robognak (...) / Mostantól fogva már a gépkocsik beszélnek, ők vették át tőlem a szót. (...) / Te csak térj vissza, mint mindennap, reggel hatkor. / Honnan tudod, hogy a világ mérlegén mennyit ér az ember?” A ciklusban (1957) közölt gondolatok sokfélék, van benne például *Dziewczyna zawiedziona w miłości*, vagyis *A szerelemben csalódott lány* és *Dzieci*, azaz *Gyermekek* c. vers is.

Az interneten a fordító nevének feltüntetése nélkül olvashatjuk el két hétköznapi emberi hangulatú költői alkotását, amelyek közül az első a *Mosolyod c. vers*: „(...) Mosolyod nem kerül pénzbe, Mégis sokat ér testvéred szemébe, / Gazdagítja azt, aki kapja, / S nem lesz szegényebb az sem, aki adja. (...) És ha olyannal találkozol, / Aki nem sugározza a várt mosolyt, / Légy nagylelkű, s a magadét add, / Mert senkinek sincs nagyobb szüksége mosolyra, / Mint annak, aki azt másnak adni nem tudja.”

1956 után a költő érdeklődésének középpontjába a társadalomban élő egyén, az emberi kapcsolatok lényegéről és típusairól szóló gondolkodás került, a szakrális idő mellett pedig megjelent a történelmi idő. Így van a *Húsvét vigíliája 1966* egyik részletében: „Ezen az éjszakán, sírodnál virrasztva, még inkább egyházad vagyunk –/ ez a küzdelem éjszakája, a kétségbeesés és a remény harca bennünk: / megfizet ez a harc a történelem valamennyi csatájáért, / mindez a mélybe merül / (mindez – vajon elveszti értelmét? vagy éppen most nyeri el?) / Ezen az Éjszakán a föld visszatér kezdetéhez. / Ezer év óta ugyanaz az Éj: amikor a Te sírodnál virrasztunk.” *Stanisław*, vagyis *Szaniszló* c. poémája közvetlenül pápává választása előtt keletkezett. A 11. századi krakkói püspököt uralkodói önkény ítélte vértanúságra. A feudális anarchia által feldarabolt Lengyelország újraegyesítésének szimbóluma, hazája védőszentje lett.

1980-ban az UNESCO párizsi központjában többek között elmondta a nemzeti és történelmi azonosságról szóló, ma is aktuális véleményét: „A kultúra az, aminek révén az ember, mint ember inkább emberré válik: inkább *van*. (...)”

A nemzet ugyanis az embereknek az a nagy közössége, amelyet különböző köztényanyagok, de mindenekelőtt a kultúra kötnek össze. A nemzet a *kultúrából* és a *kultúráért* létezik. Magáról, mint olyan nemzet fiáról beszélt, amely a történelmi megpróbáltatások, a hazáját megszállva tartó nagyhatalmak uralma ellenére megőrizte nemzeti szuverenitását, mert kultúrája „nagyobb erőnek bizonyult azok erejénél”. *Memory and identity*, magyarul *Emlékezet és azonosság* c. utolsó könyvéből (2005) az is kiderül, hogy a nemzetet elsősorban kulturális jelenségnek tartotta: „A nemzet kifejezés olyan közösséget jelöl, amelynek hazája a világ meghatározott helyén található, és amelyet másoktól saját kultúrája különböztet meg (...), természetes közösség, tehát nem közönséges szerződés eredménye.”

Családi nevével, egyszerre hat nyelven, ugyanabban az évben magyarul is (2003) kiadott és utolsó költői alkotása a *Tryptyk rzymski*, a *Római triptichon*. Ez a „hármastár” szépirodalmi munkásságának szintézise, amelyben vallási nézőpontból és saját tapasztalataiból kiindulva elmélkedik a természet szépségéről, Michelangelo remeklése, a Szixtuszi kápolna példájával a művészet nagyszerűségéről, valamint, bibliai történet nyomán az igazság és a hit kereséséről. A mű drámaiságát felfedező vesztprémi színház mutatta be Magyarországon (2014).

A nemzet, mint alapvető érték a *drámaíró Wojtyła* színpadra szánt alkotásaiban is erős hangsúlyt kap. Két ifjúkori drámája hazája 1939. szeptemberi tragédiájának átélése nyomán keletkezett. Csak azért, mert a pápa műveiről van szó, nem hiányoznak a kritikus vélemények sem. Az 1985-ös lengyel irodalmi enciklopédia címszava szerint cselekményük még nem gazdag, nyelvük pedig erősen stilizált. Jerzy Świąch lublini irodalomprofesszor nem hallgatja el, hogy ezek a művek még kezdő író tollából valók. Hősük bibliai alak, de az egyik dráma konvencionális, mert a nemzeti történelem néhány alakját is szerepelteti bibliai alakok mellett.

Már a háború utáni években készült az *Istenünk testvére*, másik fordításában *A Mi Urunk testvére*, amelyben az egyénnek a történelmi folyamatban elfoglalható helyét, a szabadság és az értékek megvalósításának lehetőségét vizsgálja Adam Chmielowski (1845–1916) életének példáján. Ő ifjúkorában részt vett az 1863-ban kirobbant oroszellenes nemzeti felkelésben, amelyben fél lábát elvesztette. Párizsi emigrációjában kezdett festeni, és hazatérése után sikereket aratott műveivel. Pályatársai nagyra értékelték, többen mesterüknek tekintették. Ma egyesek a lengyel impresszionizmus előfutáraként tartják számon. Esztétikai és filozófiai témájú tanulmányai eljuttatták a *művészi szép* forrásához, ami számára Istent jelenti. Az *Ecce homo* festése közben élete értelmét kereste. Sikerei csúcán lemondott a művészetről, hogy szociális munkába kezdjen. Jezsuita novícius lett, megbetegedett, majd felgyógyulása után belépett a ferencesek koldulórendjébe. A társadalom peremére szorult emberek, munkanélküliek, hajléktala-

nok szolgálatának szentelte életét. Gondozóközpontokat létesített gyógyíthatatlan betegek, rokkantak, kallódó fiatalok és elhagyott gyerekek számára. A dráma III. felvonása tizenegynéhány évvel később játszódik, hőse öreg, a koldulórend főnöke. „A mű együtt foglalja magában az életrajzi események egy-egy lényeges mozzanatát és az Isten hívását meghalló festőművész vívódásait önmagával, *egy szent fejlődésének külső, de még inkább belső történetét*” – olvasható a magyar fordítás előszavában, majd arra történik utalás, hogy a szerző bátran vetette fel a saját korát is jellemző szociális problémákat. A pergő dialógusokból álló alkotás szerkesztési módja sajátos: a jelen és a múlt idősíkjaival vetíti egymásra, a hangsúlyt a gondolatiságra helyezve. Érdekesség, hogy krakkói színházi bemutatójára megjelenése után már egy évvel, az ellenzéki „Szolidaritás” tömegszervezet megerősödése idején, 1980. december 13-án sor került – a bíborosnak és az állampárt központi bizottsági tagjainak jelenlétében. A pártvezérek éppen egy esztendővel később döntéshozói vagy támogatói voltak a szervezet betiltásának, a rendkívüli, más elnevezéssel hadiállapot bevezetésének. A premierről szóló kritika szerzője szerint Wojtyła – a romantikus hagyományt továbbvivő-megújító Cyprian Kamil Norwid és a már 20. századi neoromantikus drámaíró Stanisław Wyspiański nyomán – az eszmék és szavak színházának folytatója lett. A művet a külföldön sokszor kitüntetett Krzysztof Zanussi vitte filmre (1996), amelyet hazánkban is vetítettek.

Wojtyła színpadi műveiben szó sincs vakhitről és vallási türelmetlenségről. Sokszor játszott drámája, *Az Aranyműves Boltja* (eredetije 1960) lelkészi és tanári tapasztalataiból született. Témája a házastársi szeretet és szerelem. Alcímében benne van a szerző mondandójának lényege: *Elmélkedés a házasság szentségéről, olykor drámai fordulatokkal*. Kiolvasható belőle, hogy a szeretet a házasságban a legértékesebb. A három felvonásos, három idősíkon játszódó alkotás egymásba fonódó monológokon keresztül mutatja be három pár történetét. Szól az emberi kapcsolatok sokféleségéről, azok változásairól, a választás lehetőségeiről, az egymáshoz tartozás fontosságáról. A forma tekintetében Wojtyła műve Lengyelországban az újdonság erejével hatott, hasonlóan az angolul alkotó Samuel Beckett vagy Harold Pinter darabjaihoz. A történet azzal kezdődik, hogy négy egyetemista jegygyűrűt vásárol. Az első pár közös élete sikeres, a másodiké nem, de gyerekeik egymásra találnak. Az első emberpár férfi tagja így emlékszik vissza közös életük kezdetére: „Ezeknek az aranygyűrűknek a súlyát/ – mondta – nem a fém adja meg,/ hanem az ember fajsúlya,/ külön-külön mindegyikötöké/ és a kettőtöké együtt.”

A darab színházi ősbemutatójára 1980-ban Londonban került sor, de a következő esztendőben a lengyelek hazájukban is láthatták. A műből nyugati országok koprodukciójában készített filmet az Európa közép-keleti régiójában sorsdöntő 1989-től kezdve lehetett megnézni (*La Bottega dell'orefice*, illetve *Jewellers Shop*). Michael Anderson rendezte, és olyan színészek játszottak ben-

ne, mint Burt Lancaster vagy a magyar moziban, Andrzej Wajda filmjeiben is többször látott lengyel Daniel Olbrychski. A Magyar Televízió 1991-ben, a pápa magyarországi látogatása előtt vetítette. A *Hajdú-Bihari Napló*ban közölt filmkritikája szerint Boda Istvánnak a dráma tetszett jobban: „A romantikus retorika mindvégig ott lebeg Az aranyműves boltja című olasz–kanadai filmen (...) A szeretet véglétét persze ne tekintjük esélytelennek. Ma a világ épp intellektuális kiábrándultságában ott tart, hogy akár egy ilyen utópia is valóságos tartalmat nyerhet.” Nálunk Soós Péternek köszönhetően lett belőle TV-játék (1995), majd a kecskeméti színház mutatta be Budapesten is (2011).

Szépirodalmi alkotásait katolikus, illetve, az idő múlásával általános keresztény világnézete teszi értékessé, „ez azonban korántsem jelenti a mondanivaló leszűkítését. Ezekből a művekből hiányzik a teológiai érvelés. Wojtyła mint költő és drámaíró elsősorban alkot, és nem prédikál. Nem akar téríteni, senkit nem kíván a maga hitére kényszeríteni. Amit elmond, azt az irodalom sajátos eszközével fogalmazza meg. „Nyelvezete a költészeté, amelybe, természetesen, bele-beleszövődik a keresztény filozófia nyelvezete is” – olvasható alkotásainak magyar kötetében. Hangsúlyozzuk: nem csak a katolikus egyház tanításairól van szó.

Ez állapítható meg *Szeressétek az öregeket!* c. verséről is: „(...) Legyen hozzájuk szép szavatok,/ legyen számukra mosolyotok,/ és nagyon kérlek titeket,/ szeressétek az öregeket,/ fáradtak ők már eleget,/ hogy ti módosabban éljétek!/ (...) Ha majd az örök szeretet/ elhívja őket közületek,/ ti foglaljátok el helyüket,/ mert ti lesztek majd az öregek,/ s mindazt, amit nekik tettetek,/ azt adják nektek a gyerekek,/ azért intellek titeket,/ szeressétek az öregeket!” (Fordítója ismeretlen.) Az *Opór stawiany wyrazom przez myśli*, Cséby átültetésében *Ellenszegülés az ész kifejezéseivel szemben* c. vers szerint sem az egyedül fontos életünkben: „(...) de tetteinknek sikerül-e, sikerül-e teljes mértékben befogadnia/ mindazon mély igazságokat, melyekről gondolkodnunk illik?”

A „turista pápa” 1991 augusztusában látogatott először Magyarországra. Le sem tagadhatta volna, hogy író. Megérkezése után mondott beszédében – nyilván vatikáni szakértő segítségével – régi irodalmi példákkal utalt gyakori függetlenségi harcainkra, hogy hangsúlyozza: „Az elődök nem menekültek a múltba, hanem mindig valami újat akartak építeni, olyant, ami jobban megfelel az új lehetőségeknek és követelményeknek.” Idézett Eötvös József *Búcsú* (1836) c. verséből: „Az ég egy kincset ad minden hazának/ S a nemzet híven őrzi birtokát”, majd ezekkel a sorokkal folytatta: „S nem veszhet el, míg az ezüst Dunának/ Nagy tükörén egy férfiszem pihen,/ S magyar lakik a parton, s a hazának/ Csak egy romlatlan gyermeke leszen”. Hasonló gondolatot emelt ki Kisfaludy Károly *Mohács* (1824) c. költeményéből: „Él magyar, áll Buda még!” Második látogatására 1996-ban került sor a pannonhalmi apátság alapításának 1100. évfordulóján. Budapestre érkezése után, mondandójának összegzéseként ismét az

irodalomból merített: a *Szózat*ból idézett: „És annyi balszerencse közt,/ Oly sok viszály után,/ Megfogyva bár, de törve nem,/ Él nemzet e hazán.”

* * *

Milyen helyet foglal el költői és drámaírói munkássága a lengyel irodalomtörténetben?

Már az általa támogatott „Szolidaritás” szervezet illegalitásba kényszerítése után, 1985-ben, a kétkötetes, a nagy formátumú lapokból álló, *Literatura polska* c. lengyel irodalmi enciklopédiában közel egy oldalnyi a WOJTYŁA Karol, *papież* Jan Paweł II címszó, benne három írói nevével. Érhető, hogy életrajzának rövid ismertetése akkor még egyházfővé választásával lezárult, elkerülve közéleti szereplését. Az már nem meglepő, hogy a rendszerváltozás utáni első nagy lengyel irodalomtörténeti sorozatnak a 2. világháború éveinek irodalmáról szóló 1997-es kötetében olvashatunk Wojtyła korai műveiről. A kötet szerzője, Jerzy Świąch, aki egyébként régebben szoros szakmai kapcsolatban volt a debreceni lengyel tanszékkal, kritikus véleményét sem hallgatta el, amikor bizonyos fokú konvencionálisságot és mesterkéltséget is megállapított.

2000-ben az 1976 utáni lengyel prózát és költészetet ismertető kis terjedelmű irodalmi kalauz az egykori szamizdat, az alternatív kultúrát propagáló „bruLion” c. folyóirat 1989. évi 9. számában olvasható véleményt említi. (A *bruLion* szó jelentése ’jegyzetfüzet’.) A szexuális szabadságról szóló provokatív szövegében II. János Pált a „megtorló tábor” tagjaként hozza szóba.

A *Literatura polska XX wieku* c., ugyancsak két kötetes és nagy formátumú irodalmi lexikon (2000) egy oldalas címszaván kívül külön-külön címszó tájékoztat Wojtyła két háború utáni drámájáról és *Poezje i dramaty* c. kötetéről, amely szépírói munkásságának nagy részét tartalmazza. Ez utóbbi szerint van formai és világnézeti hasonlóság a világháborúk közötti *avantgarde* és az ő költészete között, de az inkább a neoklasszicizmushoz, az 1980-ban Nobel-díjjal elismert Czesław Miłosz (1911–2004) írásművészetéhez közelít. A lexikon természetesen bővebben foglalkozik a másik két 20. századi lengyel Nobel-díjas, Władysław Stanisław Reymont (1867–1925) vagy Wisława Szymborska (1923–2012) és más, külföldön is jól ismert alkotók munkásságával. A század utolsó évtizedének irodalmát tárgyaló *Literatura polska 1990–2000* (2002) c. tanulmánykötet 1. részének Miłosz életművét elemző egyik darabjában elolvashatjuk az ő 1987-es véleményét: „A pápaság, mint szikla, amelyen a tiszták menedékre találnak.” A Nobel-díjas szerzőt azért is érdekelte Wojtyła írói munkássága, mert állandóan utalt a lengyelekre, történelmükre erősen ható nemzeti romantikára. A tanulmányt jegyző fiatal irodalomkutató a Mindszenty Józseféhez hasonló sorsú Stefan Wyszyński (1901–1981) prímást is idézi: „A pápa a tiszta Lengyelországot képviseli, (...) a legnemesebb Lengyelországot.”

Az egyházfő életműve összesen 19 dokumentum- és játékfilmet, sőt rajzfilmet, lengyel zeneszerzőket, riportokat, esszéket, naplórészleteket és verseket

inspirált. Hatása alá kerültek a legkülönbözőbb gondolkodású emberek. Az ellen 1981-ben elkövetett merénylet központi szerepet játszik a lengyel születésű amerikai-brazil író, Tad Szulc (1926–2001) bűnügyi regényhez közelítő, *II. János Pál élete* (magyarul 1996) c. könyvében. Nádas Péter *Karol Wojtyła halálára* c., 2005-ben a *Neue Zürcher Zeitung* c. lapban, majd az *Élet és Irodalomban* közölt írásában ez olvasható: „Wojtyła pápa megválasztását úgy ünnepeltük a barátommal, mintha bensőséges közünk lenne megválasztása ősrégi aktusához (...) Megválasztása olyan volt, mint egy személyes győzelem abban az óriási függetlenségi háborúban, amelyet Európa keleti felének népei hol nyíltan és önfeláldozóan, hol pedig gyáván, alattomban, saját tetteik és élethazugságok szövetségébe bonyolódva vívtak a diktatórikus világhatalommal. A küzdelmet nem lehetett megnyerni. A kultúra logikája mégis kiragadta a krakkói érseket a diktatúra kellős közepéből, hogy a pápai trónra emelje.”

Megválasztásának 40. évfordulójára irodalmi munkásságáról Varsóban jelent meg Zofia Zarębianka könyve (*Spotkanie w Słowiu. O twórczości literackiej Karola Wojtyły*), tudjuk meg Debrecen testvérvárosa, Lublin folyóiratának ez évi 3. számából. (Az *Akcent* régebben szoros kapcsolatokat ápolt a debreceni *Alfölddel*.) Több esszé szól szépirodalmi alkotásain kívül azok egyik színházi előadásáról és a belőlük készített filmekről.

Ez a kulturális folyóirat közli Miłosz 2000-ben keletkezett költeményét, amelynek címe *Oda na osiemdziesiątą urodziny Jana Pawła II*, azaz *Óda II. János Pál nyolcvanadik születésnapjára*. Alighanem legfontosabb részlete: „(...) Huszadik századod/ El hatalmas zsarnokok neveitől híresült/ És rabló államaik semmivé lettek./ Hogy így lesz, tudtad. Tanítottad a reményt./ Mert csak Krisztus ura a történelemnek.” (D. M. I. fordítása.)

Felhasznált irodalom

- Karol Wojtyła: *Poezje i dramaty*. Kraków, 1980.
Literatura polska. Przewodnik encyklopedyczny. Literatura polska. encyklopedyczny, t. II. Warszawa, 1985.
Marta Fik: *Kultura polska po Jalcie. Kronika lat 1944–1981*. London, 1989.
(Varsóban szamizdatként.)
K. W.: *A Bennem növekvő IGE. Karol Wojtyła (II. János Pál pápa) válogatott írásai*. Ford. Balássy Péter, Balassi László. Budapest, 1990.
Uő.: *A Mi Urunk testvére*. Ford. Gimes Romána. Bp., 1991.
Boda István: *Az aranyműves. Hajdú-Bihari Napló*, 1991.08.10.
Święch, Jerzy: *Literatura polska w latach II wojny światowej*. Warszawa, 1997.
K. W.: *Poezje. Poems*. Kraków, 1998.
Literatura polska XX wieku. Przewodnik encyklopedyczny. Warszawa, 2000.
Przemysław Czapliński, Piotr Śiwicki: *Literatura polska 1976–1998. Przewodnik po prozie i poezji*. Kraków, 2000.

- Czesław Tomasz, Krstana Pietrzyk (szerk.): *Literatura polska 1990–2000*. Kraków, 2002.
- Norman Davies: *Európa története*. Ford. Bojtár Endre, Bojtár Péter. Bp., 2002.
- K. W.: *Római triptichon*. Bp., 2003.
- Uő.: *Nemzet és azonosság*. Bp., 2005.
- Nádas Péter: *Karol Wojtyła halálára. Élet és Irodalom*, 2005.04.08.; előtte *Neue Zürcher Zeitung*, 2005.04.04.
- II. János Pál breviáriuma. *A Szentatya gondolatai, útmutatásai az esztendő minden napjára*. Ford. Koncz Éva (Debrecenben végzett lengyel szakot). Bp., 2007.
- Stanisław Dziwisz: *Egy élet Karol Wojtyła mellett*. Ford. Uő. Bp., 2007.
- Charles Gati (szerk.). *Zbig. Zbigniew Brzezinski, a stratég*. Ford. Dudik Annamária Éva, Nagy Mónika Zsuzsanna. Bp., 2014. Előtte angolul: *ZBIG. The Strategy and Statecraft of Zbigniew Brzezinski*. Baltimore, 2013.
- Akcent (Lublin), 2018/3. <http://akcentpismo.pl/spis-tresci-numeru-32018/>
[https://hu.wikipedia.org/wiki/Mazeppa_\(Liszt_szimfonikus_koltemeny\)](https://hu.wikipedia.org/wiki/Mazeppa_(Liszt_szimfonikus_koltemeny))
https://pl.wikipedia.org/wiki/Slowianski_papiez
<https://uj.katolikus.hu/konyvtar.php?=&272>
https://pl.wikipedia.org/wiki/Kategoria:Filmy_o_Janie_Pawle_II
<https://www.magyarKurir.hu/.../ne-feljetek-II-janos-pal-papa-szekfogalo-homiliája-ro...>